

ВІД ПРИВАТНОЇ ШКОЛИ ДО ДЕРЖАВНОГО ЛІЦЕЮ: РЕКОНСТРУКЦІЯ ЕТАПІВ ІНСТИТУАЛІЗАЦІЇ КДМЛ ІМЕНІ МИКОЛИ ЛИСЕНКА (ДО 90-РІЧЧЯ ЗАСНУВАННЯ). ЧАСТИНА ПЕРША

Волков

Сергій Михайлович

доктор культурології, професор,
професор кафедри виконавських
дисциплін № 2, Київська
муніципальна академія музики
імені Р. М. Глієра; директор, Київ-
ський державний музичний ліцей
імені Миколи Лисенка, м. Київ
vsm1281@gmail.com

Serhii Volkov

Doctor of Cultural Studies, professor,
professor of the Department
of Performing Disciplines №2
of the R. M. Glier Kyiv Municipal
Academy of Music; director
of Mykola Lysenko Kyiv State
Music Lyceum, Kyiv
vsm1281@gmail.com

Анотація. Розглянуто сутнісні основи організації дитячої мистецької освіти в Україні в другій третині ХХ століття на прикладі інституалізації одного з провідних мистецьких навчальних закладів — Київського державного музичного ліцею імені Миколи Лисенка. За архівними джерелами та офіційними документами того часу персоналізовано керівництво навчального закладу, розкрито проблеми формування педагогічного складу та контингенту учнів означеного періоду. Уперше введено до наукового обігу значний пласт архівних джерел, зафіксовано етапи становлення та концептуалізації організації навчального процесу, виявлено стратегії розвитку провідного мистецького навчального закладу України. З'ясовано, що виховання музикантів відбувалося під пильним контролем керівного державного органу у сфері культури Комітету в справах мистецтв УСРР та під патронатом вищого навчального закладу Київської державної консерваторії, професорсько-викладацький склад якої було залучено до викладацької практики в школі. Концепція співпраці вищого навчального мистецького закладу й початкової ланки дитячої музичної освіти дала можливість виявити яскраві творчі особистості у сфері музичного виконавства, теорії музики та композиції, які своєю майстерністю створили позитивний імідж української культури у світовому культурному просторі.

Ключові слова: мистецька освіта України, дитяча музична школа, дитячі мистецькі освітні практики, музичне виконавство, культура України.

Постановка проблеми. Процеси глобалізації культурного простору, які щоденно проявляються в сучасному культурному життєвому оточенні, побуті, переважно викликають у соціумі різновекторні реакції. Вони спрямовані, з одного боку, на збереження наявних традицій і культурної ідентичності нації, а з іншого — на усвідомлення необхідності входження у світову культурну спільноту.

У цьому випадку необхідністю є проведення досліджень та наукового обґрунтування всіх «за» та «проти», вивчення ризиків, пов'язаних з перспективою втрати національної ідентичності в умовах глобалізації. Такі ризики постають у ситу-

ації інтеграції з культурою, яка має більш розвинуену економічну базу. Складність сучасного стану культурних відносин у тому, що уникнути впливів глобалізації в культурі стає неможливим, оскільки регуляторами цього процесу постають економічна доцільність і політична номенклатурність. Водночас ці дві сфери людських взаємовідносин — економіка та політика — не в змозі вплинути на «життєздатність» тієї чи іншої культурної традиції в історичній перспективі.

Принципи життєстійкості або резиліентності знаходяться в глибинах традицій тієї чи іншої культури, які, як правило, у сучасних умовах зберігаються і транслюються в системах освіти. Ці традиції проявляють особливу життєстійкість у сфері творчої діяльності, системі передачі досвіду представниками того чи іншого виду мистецтва (образотворчого, музичного, театрального тощо). Прикладом може бути музичне мистецтво, де традиція трансляції досвіду від майстра-виконавця до учня має багатовікове коріння.

Визначальною особливістю передачі досвіду в музичному мистецтві є меритократизм, який формує і підтримує функціонування творчих шкіл (а буває, що й династій). Інституалізована в ХХ столітті в радянському культурному просторі система музичної освіти від школи до консерваторії, успадковуючи старі традиції цехових стосунків, створила розгалужену мережу персоналізованих зв'язків, які продовжують активно впливати на ступінь проникнення в своє середовище інших культур, індивідуально переосмислюючи й трактуючи їхні здобутки.

У цьому контексті важливим видається дослідження архівного спадку закладів музичної освіти, який зберігає імена тих особистостей, які стояли біля джерел створення та інституалізації осередків збереження професійної музичної культури і формування культурних традицій як найбільш стійких у історичній пам'яті суспільства. Як свідчить історичний досвід, зазвичай імена справжніх фундаторів творчих шкіл і носіїв тієї чи іншої культурної традиції, які гуртуються навколо конкретного мистецького навчального закладу, через певні історичні або політичні обставини потрапляють у забуття, що не сприяє ні культурній самоідентифікації нації, ані самозбереженню культурної самостійності в турбулентних інтеграційних процесах світової глобалізації.

Тому *метою* пропонованого дослідження є реконструкція етапів інституалізації та досвіду збереження традицій професійного музичного виконавства на прикладі одного з провідних музичних навчальних закладів України — Київської середньої спеціальної музичної школи ім. М. Лисенка (нині — Київський державний музичний ліцей імені Миколи Лисенка).

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Першим, хто звернувся до дослідження історії Київської музичної школи-десятирічки, був видатний музично-громадський діяч, директор Київської консерваторії 1922–1926 років Костянтин Михайлов. У його мемуарах «З історії Київської консерваторії» 1958 року мовиться про відкриття школи-десятирічки при консерваторії, серед ініціаторів та організаторів якої був він сам (Михайлов, 2004). Більш ґрунтовні публікації, пов'язані з історією та діяльністю Київської музичної школи-десятирічки, з'явилися наприкінці 90-х років ХХ століття. Саме тоді авторський колектив школи під керівництвом колишнього директора Валентина Шерстюка започаткував серію збірок наукових і науково-методичних праць «Дослідження. Досвід. Спогади», метою якої було вивчення історії закладу та популяризація досвіду найкращих викладачів серед музичної спільноти України. У цій серії було опубліковано 10 випусків (Шерстюк, 1999–2014), які дають загальне уявлення про етапи становлення закладу, здобутки його педагогічного колективу, методичні настанови відомих музикантів-викладачів Оксани Холодної, Євгенії Фрейнкін, Ігоря Рябова, Даниїла Юделевича, Арнольда Янкелевича та багатьох інших. Також у науковій періодиці фігурують спогади про деяких українських музикантів, чия творча діяльність прямо чи опосередковано була пов'язана з Київською музичною школою-десятирічкою, а саме: про піаністів Євгена Сливака (Рощина, 2020; Кутасевич, 2020) та Оксану Холодну (Найдич, 2021), хормейстера Михайла Берденникова (Радик, 2020). Означені праці хоч і висвітлюють яскраві сторінки історії десятирічки та подвижницьку працю видатних педагогів-музикантів, однак фрагментарність цих джерел не дозволяє простежити весь шлях інституалізації закладу з його процесуальними видозмінами та трансформаціями. Власне, це й зумовило актуальність пропонованої розвідки.

Вклад основного матеріалу. Київський державний музичний ліцей імені Миколи Лисенка (до

2021 року — Київська середня спеціальна музична школа-інтернат ім. М. В. Лисенка) є однією зі знакових освітніх інституцій українського культурного простору. Цей навчальний заклад став одним з важливих елементів створення і становлення системи мистецької освіти в Україні. Будучи нерозривно пов'язаною з професорсько-викладацьким колективом Київської консерваторії та успадковуючи її досвід професійної підготовки музикантів, Київська музична школа-десятирічка запропонувала продуктивну модель організації дитячої мистецької освіти не лише в Україні, а й в усьому колишньому радянському просторі.

Перша назва навчального закладу — Музична школа-десятирічка. Її було офіційно відкрито 1934 року на основі групи обдарованих дітей, що існувала в Київській консерваторії ще з 1920–1922 років з ініціативи професури Київської консерваторії, зокрема Костянтина Михайлова — директора Київської консерваторії у 1920-их роках, проректора цього закладу 1940–1950-их років. У своїх спогадах К. Михайлов згадував, що ідея щодо організації повної музичної середньої школи, у якій би діти проходили курс загальної середньої десятирічної школи та музичні дисципліни в обсязі дитячої школи і музичного училища, була спрямована на те, щоб діти отримали повну підготовку для вступу в консерваторію, оминаючи «розпорошення інтересів» музично обдарованих учнів, які навчаються у двох школах, та на те, щоб скоординувати методи виховання і викладання загальних і спеціальних музичних предметів, упорядкувати щоденні музичні практики учнів (Михайлов, 2004, с. 82).

Методика музичного виховання талановитих дітей у школі спиралася на досвід роботи приватних музичних шкіл Києва, зокрема музичної школи професора Григорія Беклемішева — визначного діяча української музичної культури. Цю спадковість відзначали відомі в Україні музиканти, викладачі консерваторії і школи-десятирічки Даниїл Юделевич та Михайло Карафінка в статті про свого вчителя Євгена Сливака — випускника класу фортепіано професора Г.Беклемішева та спадкоємця його піаністичних і педагогічних традицій (Юделевич, & Карафінка, 1999).

Інституалізація школи була тісно пов'язана не лише з діяльністю яскравих творчих особистостей, але й з роботою державних установ, концертно-виконавських колективів.

Створення 1936 року спеціального центрального відомства, яке професійно опікувалося проблемами мистецтва й мистецької освіти — Українського управління у справах мистецтв при Раднаркомі УСРР (Постанова ЦВК і РНК УСРР, 1936) — значно прискорило мистецько-просвітницьку діяльність в Україні, активізувало процес створення мистецької галузі з її особливостями організації роботи, спрямувало стратегію і тактику подальшого розвитку музичної освіти.

Підпорядкування одному відомству творчих організацій (театрів, філармоній, інших мистецьких установ) і мистецьких навчальних закладів об'єднувало зусилля в культурно-освітній справі, розширювало можливості добору талановитої молоді, забезпечувало базами практики творчу діяльність молоді музичних навчальних закладів, сприяло творчому зростанню мистецьких кадрів на досвіді знаних митців.

З організацією Українського управління у справах мистецтв при Раді народних комісарів УСРР найпотужніші мистецькі навчальні заклади перейшли до прямого підпорядкування цього органу центральної виконавчої влади. Це сприяло залученню обдарованої молоді до загальнодержавних соціокультурних процесів.

1938 року керівництво Київської консерваторії домоглося будівництва окремого приміщення для нової школи, яке було доукомплектоване музичними інструментами, бібліотекою, кабінетами загальноосвітніх дисциплін, інтернатом на 50 осіб для дітей з інших міст. Цікаво, що на початковому етапі становлення школи-десятирічки навчання в ній було платним. Згідно з Постановою РНК СРСР від 2 жовтня 1940 р. «Про встановлення платності навчання в старших класах середніх шкіл і у вищих учбових закладах СРСР і про зміну порядку призначення стипендій» (Постанова РНК СРСР, 1940) у Київській музичній школі-десятирічці, як і в старших класах середніх загальноосвітніх шкіл усього колишнього Радянського Союзу, було запроваджено плату за навчання в розмірі 200 крб. на рік.

Друга світова війна перервала поступальний розвиток Київської музичної школи-десятирічки. І тільки з визволенням Києва розпочався новий етап інституалізації школи як комплексного мистецького навчального закладу.

Професорсько-викладацький склад Київської

консерваторії, провідна частина якого складала ядро педагогічного колективу Київської музичної школи-десятирічки, повернувся до Києва з евакуації відповідно до рішення уряду, яке було зафіксоване в постанові РНК УРСР і ЦК КП(б) від 17 березня 1944 р. «Про реевакуацію до м. Києва Київської державної ордену Леніна консерваторії» (Постанова РНК УРСР, 1960).

Першим директором Київської музичної школи-десятирічки імені Миколи Лисенка було призначено Елеонору Скрипчинську — видатну хорову диригентку, яка мала значний педагогічний досвід і неабиякі організаторські здібності (Наказ № 38, 1944).

Архівні матеріали Київського державного музичного ліцею подекуди висвітлюють стан повоєнної соціокультурної ситуації.

У перші місяці 1944 року новопризначена директорка школи провадить активну діяльність з добору кадрів, організації роботи адміністративно-управлінського персоналу та пошуку кандидатів

на навчання. Ще до повернення з евакуації директора Київської консерваторії Абрама Луфера Елеонора Скрипчинська долучає до роботи в школі викладачів Стояновську М. К. (фортепіано), Беклемішева А. Г. (віолончель), Красовську Е. М. (музично-теоретичні дисципліни), затверджує на посадах адміністративно-господарських працівників, займається організацією видачі хлібних і продуктових карток працівникам школи, спрямовує зусилля колективу школи на проведення урочистих заходів (наприклад, до Міжнародного дня праці 1 травня тощо). Водночас Е. Скрипчинська паралельно опікується педагогічним колективом хореографічного відділу, що входив до складу школи до відновлення роботи Київського хореографічного училища.

Як зазначає Константин Михайлов, завданням школи в повоєнний період стало приділення більшої уваги творчості українських композиторів і пошуку нових музично-педагогічних кадрів (Михайлов, 2004).

Наказ № 41 від 7го липня 1944 р. 2

На підставі наказу по Управлінню в справах Мудецтва Р.Н.К. У.Р.С.Р. від 22.го березня 1944р. за № 91, призначаю комісії для перевірки музичних даних учнів десятирічки по відбору колективу учнів, які за своїми даними можуть бути допущені в Муздесятирічку для продовження навчання:

фор-но: професори - т.т. Михайлов К.М. Годенко М.А.; Слівак Е.М.; Шапіро В.Б.; Яковлев А.А.

оркестр. відділ: професори т.т. Вільховський С.В.; Заріс М.М. Пальдофелд В.М.

теорет. відділ: професори т.т. Звтушенко Ф.Д.; Мосейко М.Д.

Директор. Е. Скрипчинська

У липні 1944 року Управлінням у справах мистецтв при Раді народних комісарів УРСР директором школи було призначено піаніста, учня одного з фундаторів школи-десятирічки Г. Беклемішева Євгена Сливака, який у подальшому підготував не одне покоління піаністів і фортепіанних педагогів України.

Євген Михайлович Сливак — «визначний діяч української піаністичної культури, прекрасний музикант, піаніст, педагог, чудова людина, протягом кількох десятиліть (30-і–60-і роки) плідної творчості помітно впливав на розвиток музичного виконавства і фортепіанної педагогіки в Києві» (Юделевич, & Карафінка, 1999, с.149). Як пишуть Юлій Юделевич та Михайло Карафінка, Є. Сливак «почав педагогічну діяльність спочатку в школі, яку відкрив 1920 року Григорій Беклемішев, а згодом — у відомій «групі обдарованих дітей» при Київській консерваторії» (Юделевич, & Карафінка, 1999, с.150). З 1939 року Є. М. Сливак — доцент консерваторії, а з 1943, у період роботи Київської консерваторії в евакуації в місті Свердловську, від здобуває звання професора (Юделевич, & Карафінка, 1999, с.150).

У липні 1944 року створена Управлінням у справах мистецтв при Раді народних комісарів УРСР в школі конкурсна комісія проводить роботу з відбору на навчання здібних дітей. У складі комісії з відбору учнів на фортепіанний відділ — професори, викладачі консерваторії Михайлов К. М., Гозенпуд М. А., Сливак Є. М., Шапіро В. Г., Янкелевич А. А., на віолончель — Вільконський С. В., Геліс М. М., Гольдфельд В. М., на скрипку — Євтушенко Д. Г., Тессейер М. Д. (Наказ по Київській музичній школі-десятирічці № 41, 1944). Це базові інструменти, з навчання на яких починалася діяльність навчального закладу.

У 1944/1945 навчальному році Київська музична школа-десятирічка опікувалася і хореографічним відділом. У школі на музичному відділі працювало 43 викладачі, на хореографічному — 6. Навчання відбувалося в різних класах на таких інструментах, як фортепіано, скрипка, віолончель, контрабас, флейта, кларнет, народні інструменти, також викладалася гра в камерному ансамблі, проводилися заняття з музично-теоретичних дисциплін. Гру на скрипці викладали провідні професори Київської консерваторії Д. Бертьє, В. Гольдфельд, С. Каспін, А. Гутман, гру на віо-

лончелі — С. Вільконський, І. Козлов, Г. Пеккер, А. Беклемішев, контрабасі — автор численних перекладень для контрабаса, організатор і учасник першого в Україні ансамблю контрабасистів доцент С. Херсонський, клас кларнета вів професор Л. Хазін, клас флейти — професор Л. Проценко, клас труби — професор В. Яблонський, народні інструменти — професор М. Геліс, В. Дзіндра, Ю. Барташевський, камерний ансамбль — професори А. Янкелевич, В. Гольдфельд, музично-теоретичні дисципліни — Ф. Аєрова, С. Вільконський, Г. Таранов.

У зв'язку з відзначенням 100-річного ювілею видатного українського композитора Миколи Віталійовича Лисенка з дня народження 1944 року (1942 року у зв'язку з воєнними діями офіційно ювілей не відзначався) постановою РНК і ЦК КП(б)У від 30 листопада 1944 р. «Про увічнення пам'яті українського композитора М. В. Лисенка» Київській державній музичній школі (десятирічці) присвоєно ім'я славетного українського композитора та встановлено 5 іменних стипендій (Про увічнення пам'яті, 1944).

Роботою школи опікується Комітет у справах мистецтв при Раді Міністрів УРСР, що сприяє її інтеграції в концертно-виконавські практики міста зокрема та країни в цілому.

Згідно з постановою Ради Міністрів УРСР від 10 січня 1951 р. «Про добір народних талантів» Комітет у справах мистецтв при Раді Міністрів УРСР та Комітет у справах культурно-освітніх установ при Раді Міністрів УРСР мали під час республіканських олімпіад художньої самодіяльності проводити перевірку талановитої молоді з метою її направлення на навчання до мистецьких навчальних закладів і використання цієї молоді в роботі професійних мистецьких колективів (Про добір народних талантів, 1951). Зазначеною Постановою передбачалося і відкриття хорового відділу в музичній школі-десятирічці при Київській державній консерваторії з контингентом 30 осіб і утворенням для них інтернату.

Перші повоєнні роки були складні щодо організації навчання в школі. У вересні 1944 року обов'язки директора виконувала Галина Олександрівна Ільїна, у жовтні 1945 року школу очолив Віктор Микитович Дубовський, який теж пропрацював на керівній посаді лише 8 місяців. Певна стабільність у керівництві школою з'явилася з

1947 року, коли заклад очолив викладач музично-теоретичних дисциплін Чижський Василь Іванович (працював до липня 1949 року — два роки), а після нього три роки — до 1952 року — школу очолював Косяков М. Б. Перед зазначеними керівниками постало складне завдання організувати навчання в пристосованих для цього приміщеннях з дітьми, які були позбавленні умов для навчання під час війни. Викладачі школи за наказом директора проводять профорієнтаційну роботу по загальноосвітніх школах, дитячих колективах.

Навчальні заняття проводилися з 9 години ранку до 22 години вечора (загальні заняття з 9.00 до 14.30, а зі спеціальних предметів з 15.00 до 22.00) (Наказ №273, 1946). Паралельно вихованці школи залучаються до концертно-виконавської практики. Наприклад, під час передвиборчої агітації в 1947 році учні школи дали 14 концертів на виборчих дільницях. Водночас контингент учнів у цей період становив уже понад 100 осіб. У кожному класі з першого по десятий навчалося від 7 до 23 осіб. Найчисельнішими були 2–4 класи, але в 9–10-х класах залишалося по 4 учні. Значна кількість учнів не могла вчасно опанувати навчальний план і залишалася на переекзаменацію (до 30 осіб). Разом з тим учні-відмінники 5–10-х класів отримували стипендію в розмірі від 140 до 200 крб. на місяць. Про значний конкурс на навчання свідчать цифри: 1947 року в перший клас було зараховано 47 дітей, а 42-ом абітурієнтам було відмовлено в навчанні.

У лютому 1948 року школа-десятирічка переїздить до іншого приміщення на вул. Воровського, 49 (нині ця вулиця називається Бульварно-Кудрявська), у якому також розміщуються музичне й хореографічне училища. У школі починають працювати в майбутньому відомі викладачі: доцент Хінчін Л. Я. — завідувачка відділом музично-теоретичних дисциплін, Юделевич Д. Р. — викладач фортепіано, Міліч Б. Є. — голова предметної комісії загального фортепіано, хорову комісію очолює Раввінов О. Т.

Яскравий слід в історії Київської музичної школи-десятирічки залишила піаністка Євгенія Володимирівна Фрейнкін — учениця професора Константина Михайлова, яка виховала таких талановитих музикантів і особистостей, як Борис Архимович, Наталія Толпиго (Найдич, 2001). Цілою епохою у житті хору хлопчиків школи стала діяльність Євгенії Дмитрівни Котельнікової, яка очолила

колектив 1949 року. Звітні концерти цього дитячого колективу в Київській філармонії перетворювалися на справжні свята як для артистів, так і для відвідувачів концертів учнів школи (Галатенко, 2006). У тогочасному репертуарі хору — твори Лисенка, Леонтовича, Стеценка, Шамо, Філіпенка, Рожавської, а також кращі зразки європейської класики.

1949 року в школі навчалися діти окремо в українських (109 осіб) і російських (121 особа) класах, що ускладнювало організацію навчально-виховного процесу. Водночас залишалися високі вимоги до успішності всіх учнів. Архівні документи свідчать, що того року зі школи було відраховано 34 учні, 39 були переведені в старші класи умовно, на другий рік навчання залишено 13 осіб.

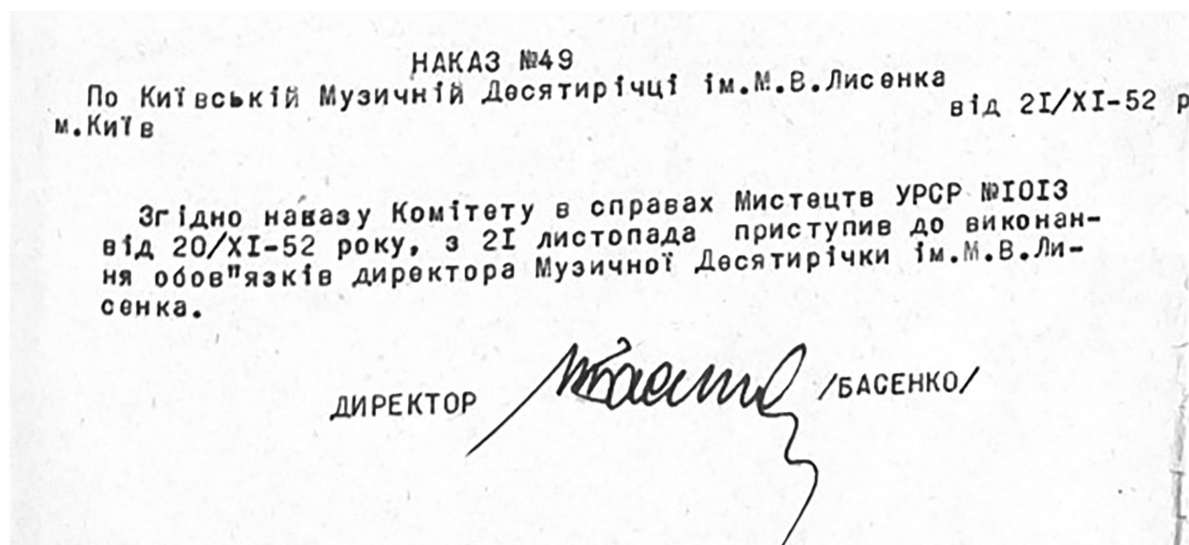
1950 року відбувається розширення учнівського контингенту, який уже налічує 366 вихованців. У школі працює 102 викладачі, з яких 52 сумісники. Це викладачі Київської консерваторії. Школу закінчили 13 учнів, які в майбутньому стали не тільки виконавцями, а й успішними викладачами (Канерштейн М. О., Вериківська О. М.).

1951 року в школі навчається вже 414 учнів. З них у двох одинадцятих класах налічується 17 випускників, з яких з медаллю закінчили 5 учнів, 12 отримали атестат і свідоцтво про закінчення середньої спеціальної музичної школи. Підготовча група — 27 дітей потенційних першокласників. У школі здійснюється навчання на фортепіано, скрипці, віолончелі, альті, арфі, різних духових і народних інструментах, у хоровому і теоретичному класах.

1952 року школу очолює викладач скрипки Басенко Петро Іванович.

Він, як і його попередники, особливу увагу приділяє виробничій дисципліні викладачів, ідейно-виховній роботі та якості підготовки зі спеціальних предметів. Зауважує на важливості відкритих уроків викладачів, упорядкуванні навчального навантаження учнів (заборони проводити заняття в неділю), залученні їх до концертно-виконавських практик. Показовим є звільнення від плати за навчання вихованців дитячого будинку № 3 (16 осіб), дітей педагогів (11 осіб), дітей загиблих військово-службовців (17 осіб), дітей пенсіонерів (4 осіб).

Контингент учнів школи стрімко розвивається. 1955 року школу закінчують 32 випускники. 1963 чисельність учнів досягає апогею — 468 дітей опановують виконавські музичні практики. Разом з

тим, рішенням Мінкультури України в школі ліквідується відділ народних інструментів. Школа зосереджується на підготовці музикантів академічного симфонічного оркестру. Учні школи успішно беруть участь у Республіканському огляді учнів музичних спеціальних шкіл (1964 рік), у конкурсі піаністів на краще виконання творів радянських композиторів тощо.

Саме аварійний стан будівлі школи активізував зусилля директора щодо будівництва нового приміщення. 1964 року починається будівництво нового навчального комплексу школи й хореографічного училища з інтернатом для учнів з інших міст. Навчальний заклад отримує нові можливості для подальшого розвитку, який відзначився в кінці ХХ — початку ХХІ століття десятками учнів-лауреатів на державних і міжнародних конкурсах виконавців.

Як бачимо, особливість діяльності Київської школи-десятирічки була безпосередньо в її зв'язках з музичною творчістю, яка пов'язана з глибокими традиціями європейської культури, де й формувалася цілісна українська культура. Запозичуючи основні чинники європейської традиції: опору на творчість, як основу прогресивного розвитку (взаємообмін творчими досягненнями в співставленні досягнень, активне втручання в соціокультурні процеси через презентацію своїх здобутків), музична освіта в школі поєднала підготовку як виконавців, так і теоретичних кадрів. А загальноосвітня складова в навчальному процесі надміру стала визначати рівень соціальної адаптації випускників. У

школі зберігається певний консерватизм, за якого базові знання і навички здобуваються в навчальному процесі з опорою на академічне мистецтво.

Школа-десятирічка як інституалізована діяльнісна детермінанта забезпечила збереження унікальності мистецьких здобутків своїх наставників через орієнтацію на професіоналізм, певну елітарність мистецьких шкіл професорів консерваторії, водночас було забезпечено демократичність формування і збереження національної культурної ідентичності.

Школа стала важливим елементом у системі мистецької освіти в Україні, яка являє собою комплекс патерналістських зв'язків, що забезпечують інституційність функціонально-організаційної і нормативної форми культурно-освітньої діяльності. Ця система формалізується в роботі мистецьких навчальних закладів і характеризується послідовним засвоєнням знань у сфері мистецької та інших напрямів художньо-гуманітарної освіти. Вона найбільш повно окреслює сферу діяльності навчальних закладів, що здійснюють підготовку творчих кадрів за мистецькими спеціальностями, а також діяльність органів управління, які забезпечують послідовне здобуття людиною вищої освіти: початкова — неповна вища — вища — післядипломна.

Київська музична школа-десятирічка (надалі — Київська середня спеціальна музична школа-інтернат ім. М. В. Лисенка, від 2021 року — Київський державний музичний ліцей імені Миколи Лисенка) стала тим осередком, у якому в дітей формувалося уявлення про діяльність митця як діалек-

тичний синтез мистецтва й професії. Цільова програма закладу полягала у формуванні в учнів таких уявлень щодо праці митця. Спочатку це відбувалося в учнівському осередку через концертну діяльність, яка презентувалася широкій культурній громадськості (звітні концерти на концертних майданчиках міста), а згодом і відповідне закріплення цих уявлень у суспільній свідомості як культурної норми.

У школі обдаровані учні отримали значно більше можливостей для самореалізації та самостійності, а також у виборі педагога й навчального закладу. Як відомо, в Україні європейська ідея одночасного навчання в різних творчих школах, у різних викладачів реалізується в навчальному процесі. Творча особистість прагне максимально повно реалізувати своє право вибору, орієнтуючись на власні траєкторії навчання. Взявши найкраще в лідерів різних творчих шкіл, талановиті учні мали можливість синтезувати отримані знання у власному оригінальному творчому методі чи стилі вже під час навчання.

Професорсько-викладацький склад Київської консерваторії, маючи власні творчі школи та здобутки, вів підготовку кадрів, дотримуючись загальноприйнятих, засвоєних від попередніх поколінь принципів послідовності, спадкоємності в навчанні та спільних завдань.

Засновники головних мистецьких напрямів діяльності вищого навчального закладу — Київської консерваторії — успішно працювали в школі. Це піаністи Г. Беклемішев, К. Михайлов, Є. Слівак, А. Луфер, В. Топілін, О. Александров, Т. Кравченко; хормейстери М. Вериківський, О. Мінківський, Е. Скрипчинська; виконавці на оркестрових інструментах — М. Ерденко, С. Каспін, Д. Бертє, О. Пархоменко, Я. Магазинер, А. Хімченко, В. Яблонський, А. Проценко; диригенти симфонічного та оперного оркестрів — Ф. Блуменфельд, Н. Рахлін, М. Канерштейн, В. Тольба; професійної школи гри на народних інструментах — М. Геліс та інші.

У процесі навчання учні школи, майбутні музиканти-виконавці, оволодівали навичками академізму та артистизму. Водночас їхній виконавський академізм формується й оцінюється за такими показниками, як знання нотного тексту, темпоритмічна витриманість, штрихова та артикуляційна точність, якість звуковидобування і виразність інтонування. Артистизм учня у виконавстві оцінювався за його емоційно-образною яскравістю, виявленням

ним архітектонічних та жанрово-стильових особливостей твору, ступенем впливу його музичної інтерпретації на слухача, художньою цілісністю виконання.

Під час навчання інструменталістів, наприклад піаніста, оцінювалося здобуття ним навичок і вмінь сольного та ансамблевого виконавства, акомпанементу, практичного музикування (гри з «аркуша», на слух, транспонування), аналізу форм та естетичної оцінки музичних творів. Важливим елементом навчання було вироблення власного виконавського стилю піаніста через досвід творчої діяльності. Це допомагало учням виробити власні, авторські інтерпретації як нових, так і вже відомих творів, розвинути артистичні здібності.

Загалом, одним із завдань музично-виконавської діяльності в школі стає осягнення сутності авторського задуму, якнайповніше розкриття багатства образно-сислової системи твору. Реалізація цього важливого творчого надзавдання стає можливою в результаті складної інтелектуальної роботи, за якої інтелектуально-емоційна сфера виконавця віртуально комунікує з інтелектуально-емоційною сферою композитора через посередництво нотного тексту. Таке єднання двох інтелектуальних рівнів і двох сфер переживання породжує у свідомості виконавця синтетичний тип музичного мислення і, як результат, — новий узагальнений образ, що об'єднує сучасні для виконавця технічні засоби та реконструкцію творчого задуму композитора.

Висновки. У цій розвідці було розглянуто початковий етап становлення Київської музичної школи-десятирічки, який відбувався в 1930–1960-х роках. Реконструкція історії школи за архівними документами, статтями та спогадами про визначних діячів музичного мистецтва засвідчила, що кожне десятиліття цього періоду визначало свої пріоритети в діяльності навчального закладу. Як відомо, у 30-х роках таким пріоритетом було створення навчального закладу, у повоєнних 1940-х роках — пошук талановитих дітей серед населення, яке пережило Другу світову війну. 1950-ті роки позначилися стабілізацією навчального процесу та посиленням вимогливості до професійного рівня учнів. Також у 1950–1960-тих роках відкрystalізувалася модель організації навчального процесу.

Отже, у діяльності Київської музичної школи-десятирічки в 1930–1960-ті роки були закладені основи професіоналізму в музичному мистецтві з

раннього віку. Діяльність педагогічного колективу школи заклала підвалини для значних досягнень українських митців, тиражування системи дитячої професійної музичної освіти в різних містах колишнього Радянського Союзу і таким чином спри-

яла світовому визнанню українського музичного мистецтва та системи мистецької освіти України. У другій частині цієї розвідки буде зосереджено увагу на періоді функціонування навчального закладу в кінці ХХ — на початку ХХІ століття.

Література:

- Галатенко, Л. (2006). Спогади про матір. *Дослідження. Досвід. Спогади*: збірник наукових і науково-методичних праць колективу Київської середньої спеціальної музичної школи ім. М. В. Лисенка і Національної музичної академії ім. П. І. Чайковського. Головний редактор-упорядник В. П. Шерстюк. Випуск 6. Київ. ISBN 5-88500-125-2. С. 221–224.
- Збірник постанов і розпоряджень уряду СРСР*. 1938. № 13. 82 с.
- Кутасевич, А. (2020). Вечір пам'яті Майстра. *Collegium. International Scientific and Artistic Journal*. Київ: Видавничий дім Дмитра Бурого. Випуск 33–34. С. 166–167.
- Михайлов, К. (2004). З історії Київської консерваторії. *Академія музичної еліти України: Історія та сучасність: До 90-річчя Національної музичної академії України ім. П. І. Чайковського*. Автор-упорядник А. П. Лашенко та інші. Київ: Музична Україна. 560 с. 6 іл. ISBN 966-95024-9-7. С. 51–96.
- Найдич, Н. (2001). Спогади про Євгенію Володимирівну Фрейнкін (1900–1985 рр.) до 100-ліття з дня народження. *Дослідження. Досвід. Спогади*: збірник наукових і науково-методичних праць колективу Київської середньої спеціальної музичної школи ім. М. В. Лисенка і Національної музичної академії ім. П. І. Чайковського. Головний редактор-упорядник В. П. Шерстюк. Випуск 2. Київ. С. 138–148. ISBN 9667357-21-X
- Найдич, Н. (2021). *Спогади. Статті*. Київ: АДФЕ-Україна. 360 с.
- Наказ по Київській музичній школі-десятирічці № 41 (1944, 7 липня). Архів. КДМЛ ім. М. В. Лисенка. Накази № 5–139, 1944–1945. Фонд 1506.
- Наказ № 38 Управління у справах Мистецтв при РНК УРСР (1944). Архів. КДМЛ ім. М. В. Лисенка. Накази № 5–139, 1944–1945. Фонд 1506.
- Наказ №273 (1946, 2 жовтня). Архів КДМЛ ім. М. В. Лисенка. Ф. Р-1506. Накази № 234–382, 1946–1947.
- Постанова РНК СРСР (1940, 2 жовтня). «Про встановлення платності навчання в старших класах середніх шкіл і у вищих учбових закладах СРСР і про зміну порядку призначення стипендій». *Збірник постанов і розпоряджень уряду Союзу Радянських Соціалістичних Республік*, № 27. С. 910.
- Постанова РНК УРСР і ЦК КП(б) від 17 березня 1944 року. (1960). «Про реевакуацію до м. Києва Київської державної ордена Леніна консерваторії». *Культурне будівництво в Українській РСР. Найважливіші рішення Комуністичної партії і Радянського уряду 1917–1960 рр.*: збірник документів: у 2 т. (червень 1941–1960 рр.): Центральний державний архів Жовтневої революції і соціалістичного будівництва УРСР. Київ: Держполітвидав УРСР. Т. 2. 664 с.
- Постанова ЦВК і РНК УСРР від 8 лютого 1935 р. (1936). «Про утворення Українського управління в справах мистецтв при Раднаркомі УСРР»: збірник законів та розпоряджень робітничо-селянського уряду України за 1936 рік. Київ: Видавництво ВУЦВК «Радянське будівництво і право». Т. 1. № 1–24. 236 с.
- Про добір народних талантів. (1951). Архів Міністерства культури УРСР. Ф. 1. Справа 1. Аркуш 57.
- Про увічнення пам'яті українського композитора М. В. Лисенка. (1944). Архів Міністерства культури УРСР. Ф. 2. Справа 1. Аркуші 203, 204.
- Радик, Д. (2020). Михайло Андрійович Берденников. Життєпис Великого Майстра. *Collegium. International Scientific and Artistic Journal*, Київ: Видавничий дім Дмитра Бурого. Випуск 33–34. С. 148–165.
- Рощина, Т. (2020). Визначні постаті в історії київської фортепіанної школи. Євген Михайлович Сливак. *Collegium. International Scientific and Artistic Journal*, Київ: Видавничий дім Дмитра Бурого. Випуск 33–34. С. 133–135.
- Шерстюк, В. П. (Ред.). (1999). *Дослідження. Досвід. Спогади*: збірник наукових і науково-методичних праць колективу Київської середньої спеціальної музичної школи ім. М. В. Лисенка і Національної музичної академії ім. П. І. Чайковського. Випуск 1. Київ.
- Шерстюк, В. П. (Ред.). (2001). *Дослідження. Досвід. Спогади*: збірник наукових і науково-методичних праць

- колективу Київської середньої спеціальної музичної школи ім. М. В. Лисенка і Національної музичної академії ім. П. І. Чайковського. Випуск 2. Київ.
- Шерстюк, В. П. (Ред.). (2002). *Дослідження. Досвід. Спогади*: збірник наукових і науково-методичних праць колективу Київської середньої спеціальної музичної школи ім. М. В. Лисенка і Національної музичної академії ім. П. І. Чайковського. Випуск 3. Київ.
- Шерстюк, В. П. (Ред.). (2003). *Дослідження. Досвід. Спогади*: збірник наукових і науково-методичних праць колективу Київської середньої спеціальної музичної школи ім. М. В. Лисенка і Національної музичної академії ім. П. І. Чайковського. Випуск 4. Київ.
- Шерстюк, В. П. (Ред.). (2004). *Дослідження. Досвід. Спогади*: збірник наукових і науково-методичних праць колективу Київської середньої спеціальної музичної школи ім. М. В. Лисенка і Національної музичної академії ім. П. І. Чайковського. Випуск 5. Київ.
- Шерстюк, В. П. (Ред.). (2005). *Дослідження. Досвід. Спогади*: збірник наукових і науково-методичних праць колективу Київської середньої спеціальної музичної школи ім. М. В. Лисенка і Національної музичної академії ім. П. І. Чайковського. Випуск 6. Київ. ISBN 5-88500-125-2
- Шерстюк, В. П. (Ред.). (2007). *Дослідження. Досвід. Спогади*: збірник наукових і науково-методичних праць колективу Київської середньої спеціальної музичної школи ім. М. В. Лисенка і Національної музичної академії ім. П. І. Чайковського. Випуск 7. Київ. С. 75–85.
- Шерстюк, В. П. (Ред.). (2009). *Дослідження. Досвід. Спогади*: збірник наукових і науково-методичних праць колективу Київської середньої спеціальної музичної школи ім. М. В. Лисенка і Національної музичної академії ім. П. І. Чайковського. Випуск 8. Київ.
- Шерстюк, В. П. (Ред.). (2012). *Дослідження. Досвід. Спогади*: збірник наукових і науково-методичних праць колективу Київської середньої спеціальної музичної школи ім. М. В. Лисенка і Національної музичної академії ім. П. І. Чайковського. Випуск 9. Київ.
- Шерстюк, В. П. (Ред.). (2014). *Дослідження. Досвід. Спогади*: збірник наукових і науково-методичних праць колективу Київської середньої спеціальної музичної школи ім. М. В. Лисенка і Національної музичної академії ім. П. І. Чайковського. Випуск 10. Київ. ISBN 978-966-11-0481-4
- Юделевиц, Ю., & Карафінка, М. Є. (1999). М. Сливак — видатний представник української піаністичної школи. *Дослідження. Досвід. Спогади*: збірник наукових і науково-методичних праць колективу Київської середньої спеціальної музичної школи ім. М. В. Лисенка і Національної музичної академії ім. П. І. Чайковського. Головний редактор-упорядник В. П. Шерстюк. Випуск 1. Київ: Пошуково-видавниче агентство «Книга пам'яті України»; «LK Maker». С.149–158.

References:

- Collection of resolutions and orders of the USSR government. 1938. No. 13. 82 p.*
- Galatenko, L. (2006). Spohady pro matir [Memories of mother]. *Research. Experience. Memoirs*: a collection of scientific and scientific-methodical works of the staff of the Kyiv secondary special music school named after M. V. Lysenko and the National Academy of Music named after P. I. Tchaikovsky. Editor-in-Chief and compiler V. P. Sherstyuk. Issue 6. Kyiv. ISBN 5-88500-125-2. P. 221–224. (in Ukrainian)
- Kutasevich, A. (2020). Vechir pamiati Maistra [Master's memory evening]. *Collegium. International Scientific and Artistic Journal*. Kyiv: Dmytro Burago Publishing House. Issue 33–34. P.166–167. (in Ukrainian)
- Mikhailov, K. (2004). Z istorii Kyivskoi konservatorii [From the history of the Kyiv Conservatory]. *Academy of the Musical Elite of Ukraine: History and Modernity: To the 90th Anniversary of the National Music Academy of Ukraine named after P. I. Tchaikovsky*. Author-compiler A. P. Lashchenko and others. Kyiv: Musical Ukraine. 560 p. 6 pictures ISBN 966-95024-9-7. P. 51–96. (in Ukrainian)
- Naidych, N. (2001). Spohady pro Yevheniu Volodymyrivnu Freinkin (1900–1985 rr.) do 100-littia z dnia narodzhennia [Memoirs of Evgenia Volodymyrivna Freinkin (1900–1985) to the 100th anniversary of her birth]. *Research. Experience. Memoirs*: a collection of scientific and scientific-methodical works of the staff of the Kyiv secondary

- special music school named after M. V. Lysenko and the National Academy of Music named after P. I. Tchaikovsky. Editor-in-Chief and compiler V. P. Sherstyuk. Issue 2. Kyiv. P. 138–148. ISBN 9667357-21-X (in Ukrainian)
- Naidych, N. (2021). *Memoirs. Articles*. Kyiv: ADEF-Ukraine. 360 p.
- On perpetuating the memory of the Ukrainian composer M. V. Lysenko (1944). Archive of the Ministry of Culture of the Ukrainian SSR. F. 2. Case 1. Sheets 203, 204.
- On the selection of national talents. (1951). Archive of the Ministry of Culture of the Ukrainian SSR. F. 1. Case 1. Sheet 57.
- Order No. 38 of the Department of Arts under the RSC of the Ukrainian SSR (1944). Archive. Mykola Lysenko Kyiv State Music Lyceum Orders No. 5–139, 1944–1945. Fund 1506.
- Order on the ten-year Kyiv Music School No. 41 (July 7, 1944). Archive. Mykola Lysenko Kyiv State Music Lyceum Orders No. 5–139, 1944–1945. Fund 1506.
- Order No. 273 (October 2, 1946). Archive of Mykola Lysenko Kyiv State Music Lyceum. Fund 1506. Orders No. 234–382, 1946–1947.
- Radik, D. (2020). Mykhailo Andriiovych Berdennykov. Zhyttiepys Velykoho Maistra [Mykhailo Andriiovych Berdennikov. Biography of the Grand Master]. *Collegium. International Scientific and Artistic Journal*, Kyiv: Dmytro Burago Publishing House. Issue 33–34. P. 148–165. (in Ukrainian)
- Roschyna, T. (2020). Prominent figures in the history of the Kyiv piano school. Evgeny Mykhailovych Slyvak. *Collegium. International Scientific and Artistic Journal*, Kyiv: Dmytro Burago Publishing House. Issue 33–34. P. 133–135.
- Resolution of the Supreme Council of the USSR (October 2, 1940). "On establishing tuition fees in senior classes of secondary schools and in higher educational institutions of the USSR and on changing the procedure for awarding scholarships." Collection of Resolutions and Orders of the Government of the Union of Soviet Socialist Republics, No. 27. P. 910.
- Resolution of the Supreme Council of the Ukrainian SSR and the Central Committee of the CP(b) dated March 17, 1944. (1960). "About re-evacuation to Kyiv of the Kyiv State Order of Lenin Conservatory". *Cultural construction in the Ukrainian SSR. The most important decisions of the Communist Party and the Soviet government 1917–1960: a collection of documents: in 2 volumes. (June 1941–1960): Central State Archive of the October Revolution and Socialist Construction of the Ukrainian SSR. Kyiv: Derzhpolitpublish of the Ukrainian SSR. V. 2. 664 p.*
- Resolution of the Central Committee and Supreme Council of the USSR dated February 8, 1935. (1936). "On the formation of the Ukrainian Department of Arts under the Soviet People's Committee of the USSR": a collection of laws and orders of the workers' and peasants' government of Ukraine for 1936. Kyiv: VUCVK Publishing House "Soviet Construction and Law". V. 1. No. 1–24. 236 p.
- Sherstyuk, V. P. (Ed.). (1999). *Research. Experience. Memoirs*: a collection of scientific and scientific-methodical works of the staff of the Kyiv secondary special music school named after M. V. Lysenko and the National Academy of Music named after P. I. Tchaikovsky. Issue 1. Kyiv.
- Sherstyuk, V. P. (Ed.). (2001). *Research. Experience. Memoirs*: a collection of scientific and scientific-methodical works of the staff of the Kyiv secondary special music school named after M. V. Lysenko and the National Academy of Music named after P. I. Tchaikovsky. Issue 2. Kyiv.
- Sherstyuk, V. P. (Ed.). (2002). *Research. Experience. Memoirs*: a collection of scientific and scientific-methodical works of the staff of the Kyiv secondary special music school named after M. V. Lysenko and the National Academy of Music named after P. I. Tchaikovsky. Issue 3. Kyiv.
- Sherstyuk, V. P. (Ed.). (2003). *Research. Experience. Memoirs*: a collection of scientific and scientific-methodical works of the staff of the Kyiv secondary special music school named after M. V. Lysenko and the National Academy of Music named after P. I. Tchaikovsky. Issue 4. Kyiv.
- Sherstyuk, V. P. (Ed.). (2004). *Research. Experience. Memoirs*: a collection of scientific and scientific-methodical works of the staff of the Kyiv secondary special music school named after M. V. Lysenko and the National Academy of Music named after P. I. Tchaikovsky. Issue 5. Kyiv.
- Sherstyuk, V. P. (Ed.). (2005). *Research. Experience. Memoirs*: a collection of scientific and scientific-methodical works of the staff of the Kyiv secondary special music school named after M. V. Lysenko and the National Academy of Music named after P. I. Tchaikovsky. Issue 6. Kyiv. ISBN 5-88500-125-2
- Sherstyuk, V. P. (Ed.). (2007). *Research. Experience. Memoirs*: a collection of scientific and scientific-methodical works of the staff of the Kyiv secondary special music school named after M. V. Lysenko and the National Academy of Music named after P. I. Tchaikovsky. Issue 7. Kyiv. P. 75–85.
- Sherstyuk, V. P. (Ed.). (2009). *Research. Experience. Memoirs*: a collection of scientific and scientific-methodical works of the staff of the Kyiv secondary special music school named after M. V. Lysenko and the National Academy of Music named after P. I. Tchaikovsky. Issue 8. Kyiv.

- Sherstyuk, V. P. (Ed.). (2012). *Research. Experience. Memoirs*: a collection of scientific and scientific-methodical works of the staff of the Kyiv secondary special music school named after M. V. Lysenko and the National Academy of Music named after P. I. Tchaikovsky. Issue 9. Kyiv.
- Sherstyuk, V. P. (Ed.). (2014). *Research. Experience. Memoirs*: a collection of scientific and scientific-methodical works of the staff of the Kyiv secondary special music school named after M. V. Lysenko and the National Academy of Music named after P. I. Tchaikovsky. Issue 10. Kyiv. ISBN 978-966-11-0481-4
- Yudelevich, Yu., & Karafinka, M. Ye. (1999). M. Slyvak — vydatnyi predstavnyk ukrainskoi pianistychnoi shkoly [M. Slyvak as an outstanding representative of the Ukrainian piano school]. *Research. Experience. Memoirs*: a collection of scientific and scientific-methodical works of the staff of the Kyiv secondary special music school named after M. V. Lysenko and the National Academy of Music named after P. I. Tchaikovsky. Editor-in-Chief and compiler V. P. Sherstyuk. Issue 1. Kyiv: Search and Publishing Agency "Book of Memory of Ukraine"; "LK Maker". P.149–158. (in Ukrainian)

Serhii Volkov

From a Private School to a State Lyceum: Reconstruction of the Stages of Institutionalization of the Mykola Lysenko Kyiv State Music Lyceum (on the occasion of the 90th anniversary of its foundation). Part one

Abstract. The article considers the essential foundations of the organization of children's art education in Ukraine in the second third of the twentieth century on the example of the institutionalization of one of the leading art educational institutions — the Mykola Lysenko Kyiv State Music Lyceum. Based on archival sources and official documents of the time, the author personalizes the management of the educational institution, reveals the problems of forming the teaching staff and the contingent of students of the period. For the first time, a significant layer of archival sources is introduced into scientific circulation, the stages of formation and conceptualization of the educational process are recorded, and the development strategies of the leading art educational institution of Ukraine are revealed. It has been found that the education of musicians took place under the close supervision of the governing state body in the field of culture — the Committee for Arts of the Ukrainian SSR and under the patronage of a higher education institution — the Kyiv State Conservatory, the faculty of which was involved in teaching practice at the school. The concept of cooperation between a higher educational art institution and the primary level of children's music education made it possible to identify bright creative personalities in the field of music performance, music theory and composition, who created a positive image of Ukrainian culture in the world cultural space with their skills.

Keywords: art education in Ukraine, children's music school, children's art educational practices, music performance, culture of Ukraine.